

PALATUL DIN SECOLUL AL XIX-LEA DE LA GALATA - IAȘI

Bobi APĂVĂLOAEI

Despre palatele înălțate pe dealul Galata din Iași s-a scris mai ales în conjunctură cu prezentarea mănăstirii cu hramul „Înălțarea Domnului” ctitorită de Petru Șchiopul în jurul anului 1582. Principalele lucrări dedicate acestui lăcaș de închinăciune oferă informații prețioase cu privire la locul edificiului în evoluția arhitecturii eclesiastice de la răsărit de Carpați, la ctitorii ce au contribuit la bunăstarea obștii de aici, la privilegiile și proprietățile așezământului și, în fine, la palatele destinate domnului și anturajului său ridicate în incinta mănăstirii. În acest fel, prin studiile unor istorici de seamă și a unor pasionați de istoria bisericilor ieșene, s-a clădit imaginea unui monument de referință în rândul lăcașurilor de cult din spațiul românesc¹.

În privința palatelor de la Galata, majoritatea cercetătorilor le plasează în incinta mănăstirii. Potrivit acestora, pe o perioadă cuprinsă între anii 1582 și 1847, în interiorul mănăstirii au ridicat locuințe princiare domni precum Petru Șchiopul, Grigore Ghica, Constantin Ipsilanti și Ruxandra, sora lui Mihail Sturdza. Însă, parcurgând documentele istorice referitoare la acest subiect se observă elemente ce

¹ N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, ediție îngrijită de Olga Rusu și C-tin Ostap, Iași, 1997, p. 449-451; Gh. Balș, *Biserici și mănăstiri moldovenești din veacul al XVI-lea și al XVII-lea*, București, 1933, p. 9-16 și 303-304; Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, ediția a II-a, Iași, 2007, p. 130-141; Dan Bădărău, *Istoria Iașilor*, Iași, 2010, p. 128-134; C. Cihodaru, Gh. Platon (coord.), *Istoria orașului Iași*, Iași, 1980, p. 322-327; N. Grigoraș, *Mănăstirea Galata*, Iași, 1943; Idem, *Un important monument de artă al Iașului – Galata*, în *CI*, II, 1971, p. 349-364; Idem, *Biserica Galata din Iași*, în *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, vol. coord. de Vasile Drăguț și Corina Nicolescu, Iași, 1974, p. 233-238; Pr. Ion Cârciuleanu, *Mănăstirea Galata - Iași*, Iași, 1991; Viorel Erhan, *Mănăstiri și biserici din orașul Iași și împrejurimi*, Iași, 2003; V. D. Vasiliu, *Bisericile ortodoxe din Iași*, Iași, 2004.

pot conduce la o altă repartiție a palatelor domnești pe cuprinsul dealului Galata.

Pentru a elimina ambiguitățile legate de amplasarea palatelor în raport cu mănăstirea Galata se vor utiliza izvoare cartografice, precum și observații ale cronicarilor și călătorilor străini din secolul al XIX-lea, surse nevalorificate încă la potențialul lor maxim.

Înainte de a prezenta succesiunea în timp și spațiu a palatelor de la Galata, este necesar să subliniem motivele ce au stat la baza fixării aici a unor reședințe domnești temporare. Prin prisma izvoarelor istorice se evidențiază două cauze majore dictate pe de o parte de raportul dintre dealul Galata și oraș, iar pe de altă parte de condițiile de trai din capitala Țării Moldovei.

Un prim element, definitoriu pentru înțelegerea motivației ce a stat la baza fixării aici a unei reședințe domnești temporare, este poziția strategică a dealului Galata față de orașul Iași. Dealul Galata aparține Coastei Iașilor și se întinde pe malul drept al Bahluiului, la sud de terasa inferioară pe care a apărut și s-a dezvoltat nucleul medieval al orașului Iași. Dealul are aspectul unui platou ce se înalță în pantă lină către sud-vest atingând înălțimea de 186 m la Miroslava. Panta nordică, abruptă, a dealului domină șesul Bahluiului și vadul de la Podul Roș apărut în urma intersectării conului de dejecție al râului Nicolina cu glacisurile coluviale de la baza terasei orașului². Existența vadului de la Podul Roș a fost determinantă pentru evoluția orașului Iași, prin acest punct făcându-se tranzitul spre părțile de miazăzi ale Țării Moldovei³ (fig. 1 și 2).

Potrivit călătorilor străini, de la Galata se putea admira întregul oraș, Curtea domnească, bisericile și mănăstirile din târg, precum și împrejurimile, iar pe la poalele acestui deal trecea vechiul drum ce lega Iașii de sudul țării⁴. Poziția dominantă a dealului Galata oferea astfel condiții potrivite pentru supravegherea zonei orașului Iași. În acest context nu pare deloc întâmplător plasarea aici a cazacilor veniți în

² N. Barbu, Al. Ungureanu, *Geografia municipiului Iași*, Iași, 1987, p. 140.

³ Al. Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Iași, 1986, p. 21. Direcția acestui drum reiese foarte limpede din itinerariile unor călători străini. Pentru exemplificare redăm traseul urmat de patriarhul Macarie și secretarul său Paul de Alep: Galați - Tecuci - Bârlad - Vaslui - Scânteia - Iași, cu oprire în preajma mănăstirii Galata de unde sunt preluați de un numeros cortegiu și conduși la mănăstirea Sf. Sava (*Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, vol. îngrijit de M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Mustafa Ali Mehmet, București, 1976, p. 24-32).

⁴ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, p. 51.

ajutorul lui Vasile Lupu. Așezarea în tabără de la Galata a cazacilor conduși de Timuș Hmelnițki avea tocmai rolul de a supraveghea Curtea domnească unde rezida Vasile Lupu și, în același timp, de a preîntâmpina o incursiune armată venită dinspre sud⁵.

Poziția strategică a dealului Galata a fost surprinsă și de relatările privind confruntarea din anul 1659, dintre susținătorii domnului Constantin Șerban și armatele turco-tătare ce sprijineau pe Ștefăniță Lupu. În fața pericolului otoman Constantin Șerban, zis Cârnu, a ales să se refugieze la Galata. Aici a dispus ca tabăra să fie fortificată cu șanțuri și valuri de pământ, cu palisade și turnuri de lemn și cu alte mașinării de război, precum macaralele. Din această poziție întărită, înzestrată cu multe tunuri mari, domnul Moldovei spera să lanseze atacuri nimicitoare asupra partizanilor lui Ștefăniță Lupu poziționați în șesul Bahluiului. Planul lui Constantin Șerban a fost dat peste cap de rapida cavalerie tătară care a reușit să învâluie trupele moldovene ieșite în câmp, să incendieze orașul și să distrugă tabăra de la Galata⁶.

Dealul Galata se evidențiază ca loc de refugiu și în secolul al XVIII-lea, în contextul războiului ruso - austro - turc, între anii 1735 și 1739. Speriat de incursiunile trupelor habsburgice în zona muntoasă a Țării Moldovei, Grigore Ghica a părăsit Iași și s-a refugiat mai întâi la mănăstirea Frumoasa, iar mai apoi la Țuțora veche, pe malul Prutului, unde a primit ajutoare de la garnizoanele otomane de la Hotin și Bender. În fruntea a circa șase mii de ostași, domnul s-a întors la Iași și s-a stabilit la Galata, în mijlocul unei tabere întărită cu șanț și val de pământ. Din această tabără Grigore Ghica a trimis un corp de oaste la Tg. Ocna – Comănești să alunge ultimele pâlcuri de oaste nemțească din țară. În primăvara lui 1739, domnul Țării Moldovei se găsea tot în tabără la Galata pregătindu-se să-și unească forțele cu oastea otomană condusă de Sari Ahmed-pașa spre a merge împotriva rușilor ce se apropiau de linia Nistrului⁷.

⁵ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, în *Letopisețul Țării Moldovei. Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce*, vol. îngrijit de Tatiana Celac, Chișinău, 1990, p. 210.

⁶ Grație observațiilor lăsate de Evlia Celebi (*Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, p. 460) și Miron Costin (Miron Costin, *op. cit.*, p. 242) configurația taberei de la Galata și desfășurarea luptei sunt bine cunoscute.

⁷ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ediție îngrijită de Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, București, 1965, p. 405 și 439 (în continuare *Cronica Ghiculeștilor...*).

La începutul secolului al XIX-lea dealul Galata a fost, din nou, preferat în cantonarea trupelor, aici stabilindu-și cartierul general Alexandru Ipsilanti în timpul Eteriei⁸.

Nimicirea, în 1822, de către armata turcească a ultimilor eteriști la Galata, marchează sfârșitul taberelor militare de pe acest deal. Urme ale vechilor întărituri au fost vizibile până la începutul secolului al XX-lea când apar pe fotografiile aeriene ale mănăstirii. Pe aceste imagini se disting intervenții antropice ce pot proveni de la vechile amenajări militare din zonă (fig. 3). Un posibil fragment din vechea fortificație este surprins pe planul unei moșii de pe dealul Galata realizat în 1871⁹. Pe această hartă, alături de alte șanțuri mai mici, este marcat traseul rectiliniu a unui vechi șanț ce se evidențiază prin dimensiunile sale. În legenda hărții, la litera „e” se găsește următoarea descriere a șanțului: „tot sanzu veci de la hupca, cîri esti prin mijlocul fenazului 17 pragini” (fig. 4).

Al doilea motiv ce a stat la baza alegerii Galății¹⁰ este reprezentat de condițiile de viață din orașul Iași, ce au determinat ca locul să fie preferat nu numai pentru instalarea taberelor militare, ci și pentru ridicarea unor reședințe domnești. Devenită capitală a Țării Moldovei, Iași ajung să fie un pol de atracție pentru numeroși artizani, negustori, clerici, boieri și aventurieri în căutarea norocului. Sporirea bruscă a populației fără a fi dublată de măsuri edilitare concrete și durabile privitoare la sănătatea și igiena publică, au făcut ca orașul să se transforme într-un focar de infecție. Totodată, îndesirea locuințelor în

⁸ Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, vol. II, ediție C-tin Mihăiescu - Gruiu, București, 1998, p. 260.

⁹ SJAN - Iași, fond Planuri și Hărți, d. 540.

¹⁰ Și dealul Cetățuia oferă anumite avantaje strategice, poate chiar o mai bună vizibilitate datorită înălțimii mai mari. Însă poziția dominantă a Cetățuii este anulată de lipsa contactului direct cu drumul spre sudul țării. Între Cetățuia și drumul mare al Țarigradului se interpune valea accidentată a pârâului Nicolina, care împreună cu afluenții săi formau multe hele teie la poalele dealului, împiedicând astfel accesul la căile de comunicație majore. Un asemenea inconvenient este ilustrat cu ocazia luptei dintre Francois Ernaut (în cronicile noastre – Ferent) și Mihail Racoviță, când trupele austriece nu au reușit să se retragă din cauza iazurilor și a malurilor înalte ale pârâului Nicolina ce barau legătura cu drumul principal (v. *Cronica Ghiculeștilor...*, p. 203-209; N. Grigoraș, *Mănăstirea Cetățuia*, Iași, 1977, p. 78).

vatra orașului a creat condiții prielnice izbucnirii a numeroase incendii ce au mistuit în nenumărate rânduri capitala Țării Moldovei¹¹.

În aceste împrejurări domnii Moldovei au căutat să-și clădească pe lângă Iași palate confortabile în care să se retragă în caz de război, molime și incendii. Printre locurile preferate s-au numărat mănăstirile Socola, Frumoasa, Cetățuia și Galata, toate situate la sud de oraș, pe celălalt mal al Bahluiului, în masivul păduros al Coastei Iașilor.

Primele construcții aulice de la Galata datează din vremea lui Petru Schiopul. Simultan cu înălțarea bisericii, domnul a dispus și ridicarea unei case în care să locuiască în timpul șederii sale aici. Faptul că domnul este prezent în nenumărate rânduri la mănăstire, de unde dă mai multe hrisoave, probează existența unor facilități în stare să satisfacă atât nevoile principelui, cât și ale numeroasei sale suite¹².

Următoarea știre despre case domnești construite în incinta mănăstirii Galata o avem din timpul lui Grigore Ghica. În vremea acestui domn, care obișnuia din pricina deselor conflicte de la graniță să se retragă în tabără pe deal la Galata, s-au amenajat aici „casele cele preafrumoase de la mănăstirea Galata pentru odihnă și petrecere”¹³.

¹¹ Imaginea unui oraș înghesuit, răpus de mizeria aruncată în stradă, de mirosuri pestilențiale emanate de mlaștina Bahluiului și de gunoaiele depozitate fără nici o normă, începe să fie prezentă în descrierile călătorilor străini începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea, când autoritatea centrală, în perpetuă schimbare, nu reușește să mai gestioneze treburile interne ale capitalei Țării Moldovei. Pe tot parcursul secolului următor sunt înregistrate nenumărate molime și incendii a căror urmări sunt resimțite din greu de populația locală, indiferent de statutul social (I. Caproșu și D. Bădăraș, *op. cit.*, p. 275-278).

¹² Pentru informații detaliate privitoare la casele domnești ridicate de Petru Schiopu și Grigore Ghica vezi bibliografia de la nota 1. În lipsa documentelor scrise și a planurilor de loc, singurul instrument capabil să elucideze succesiunea și evoluția planimetrică a clădirilor din incinta mănăstirii rămâne arheologia.

¹³ *Cronica Ghiculeștilor...*, p. 259. În cronicăa lui Pseudo-Enache Kogălniceanu se amintește că în vremea domnului Ghica Vodă s-au făcut „casă domnești în ograda Gălății și zidi de petră înpregiur mănăstirii” (Pseudo-Enache Kogălniceanu, *Letopisețul Țării Moldovei de la domnia întâi și până la a patra domnie lui Constantin Mavrocordat voevod (1733-1774)*, ediție critică de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, București, 1987, p. 3).

Mai jos de mănăstire, pe locul unui vechi orășel¹⁴ aflat între hotarele mănăstirilor Galata și Frumoasa¹⁵, a fost întemeiat Târgușorul, căruia domnul i-a fixat „patru iarmaroace pe an, pentru folosul obștesc al acelui ținut, căci iarmaroacele au înlocuit lipsurile acelui loc, care nu are schelă ca săracii să-și vândă prisosul și să-și cumpere cele trebuincioase”¹⁶. Veniturile și costurile de întreținere ale Târgușorului erau împărțite între mănăstirile Galata și Frumoasa, ambele reparate de domnul Grigorie Ghica¹⁷.

La începutul secolului al XIX-lea, în contextul înrăutățirii condițiilor de viață din capitală¹⁸, Constantin Ipsilanti dispune construirea unei reședințe cu două niveluri „în vârful dealului Galata din fața Iașiului, spre miazăzi, pentru care a realizat și un pod peste Bahlui ce poartă numele lui Ipsilanti și astăzi. Curțile cu două nivele au ars în anul 1814, păstrându-se din ele numai niște ziduri drepte și afumate de flacăra focului, dar numai până la domnia lui Mihail Sturza din anul 1847 când s-au refăcut de către sora Ruxandra a domnului, într-un șir de case mici, dar frumoase și de bun gust”¹⁹.

Dacă pentru localizarea caselor domnești zidite de Petru Șchiopul și Grigorie Ghica nu sunt dubii în ceea ce privește plasarea lor în incinta mănăstirii Galata, pentru palatul lui Constantin Ipsilanti, reamenajat ulterior de Ruxandra, sora domnului Mihail Sturza, situația este puțin diferită.

În literatura de specialitate din ultima sută de ani, reședința lui Ipsilanti este situată tot în interiorul zidurilor mănăstirii. N. A. Bogdan

¹⁴ În timpul campaniei de înscăunare a lui Ștefăniță Lupu din 1659, Evlia Celebi descria un orășel la Galata: „*Despre menzila zis orășelul Galata*. Acest orășel e un alt boiarlîc și se află în partea dinspre eleșteul orașului Iași, capitala Moldovei. Are case frumoase, loc de târg, grădini și vii și o mănăstire înfloritoare” (*Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, partea a II-a, p. 732).

¹⁵ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. IV, *Acte interne (1726-1740)*, editate de I. Caproșu, Iași, 2001, d. 385.

¹⁶ *Cronica Ghiculeștilor...*, p. 291.

¹⁷ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. IV, d. 385.

¹⁸ În timpul domniei lui Alexandru Callimah, în anul 1799, orașul Iași a fost cuprins de o puternică epidemie de ciumă (Manolachi Drăghici, *op. cit.*, p. 224).

¹⁹ Manolachi Drăghici, *op. cit.*, p. 225.

era de părere că la 1799 Constantin Ipsilanti a reparat radical mănăstirea Galata și toate casele dintre zidurile sale²⁰.

G. Balș credea că abia în timpul lui Mihail Sturza s-au refăcut casele din incinta mănăstirii unde a stat Ruxandra²¹.

Dan Bădărău și Ioan Caproșu așează palatul lui Ipsilanti tot în incinta mănăstirii. Referindu-se la casele egumenești ridicate de Petru Șchiopul, autorii arată că, în urma incendiilor de la începutul secolului al XIX-lea, „Ruxandra, sora lui Mihail Sturza, a primit încuviințarea domnească să repare acest palat și să se așeze acolo”²².

N. Grigoraș a dedicat acestui reprezentativ lăcaș de închinăciune trei ample articole înșirate de a lungul a trei decenii²³. Opinia istoricului era că palatul lui Constantin Ipsilanti a fost ridicat în incinta mănăstirii, lângă zidul sudic²⁴.

Concluziile lui N. Grigoraș au fost preluate de C. Cihodaru care, discutând despre soarta palatelor domnești din mănăstire, conchidea că, în timpul revoluției de la 1848, domnița Ruxandra a reamenajat palatul lui Constantin Ipsilanti²⁵.

²⁰ „Palatul reclădit în Galata servea de petrecere lui Vodă și boierilor săi în cursul verilor, până la 1806, când intrară rușii în țară. La 1814 au ars atât palatul cât și alte clădiri alăturate, rămânând din ele numai câteva ziduri afumate. Tocmai la 1847, Ruxandra, sora lui Mihail Sturza-Vodă, care fiind bolnavă avea nevoie de aer curat, reclădi palatul din Galata, și se așeză acolo, petrecând până ce muri” (N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 451).

²¹ „Sub domnia lui Mihail Sturza Vodă s-au făcut și refăcut casele cu două rânduri care se văd și azi și unde locuia sora domnitorului, bolnavă, care își alesese acest loc ca mai liniștit și cu un aer mai curat decât în altă parte din oraș.” (G. Balș, *op. cit.*, p. 310).

²² D. Bădărău, I. Caproșu, *op. cit.*, p. 131; D. Bădărău, *op. cit.*, p. 130.

²³ N. Grigoraș, *Mănăstirea Galata*, Iași, 1943; idem, *Un important monument de artă al Iașului – Galata*, în *CI*, II, 1971, p. 349-364; idem, *Biserica Galata din Iași*, în *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, volum coordonat de Vasile Drăguț și Corina Nicolescu, Iași, 1974, p. 233-238.

²⁴ „Constantin Ipsilanti a zidit lângă zidul sudic al incintei o nouă locuință domnească, precum și chiliile. Construcțiile înălțate în incinta mănăstirii Galata între 1799-1801, împreună cu palatul cu două rânduri – deci cu etaj, au ars în 1814, rămânând din ele doar niște bucăți de ziduri oable și afumate de flacăra focului. Nu se poate ști cât a avut de suferit biserica de pe urma acestui incendiu, totuși construcțiile cu caracter laic au fost refăcute, s-ar părea, după alte planuri, de abia în 1847, de către Ruxandra – sora lui Mihail Sturza” (N. Grigoraș, *op. cit.*, 1974, p. 238).

²⁵ „Nici curțile construite aici în 1799, de Constantin Ipsilante, nu au rezistat. Ele au ars în 1814, iar construcția pe care o vedem în prezent datează de pe vremea

Preotul I. Cârciuleanu, în singura monografie dedicată lăcașului de cult, prezintă și el același tablou al incintei mănăstirii Galata: în anul 1799, pe latura de sud a zidului de incintă, Constantin Ipsilanti a dispus construirea unui nou palat ce a luat foc în 1814 și a fost refăcut de Ruxandra în 1847²⁶. Viorel Erhan, într-o monografie de dată mai recentă, închinată lăcașurilor de cult ieșene, preia aceeași configurație a mănăstirii²⁷.

Laurențiu Rădvan, în cea mai nouă lucrare consacrată orașului Iași, citând pe Nicolae Stoicescu²⁸, de asemenea situează palatul construit de domnul Constantin Ipsilanti în cuprinsul mănăstirii²⁹.

Aruncând o privire pe vechile planuri ale orașului de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, se pot observa diferențe notabile ce contrazic concluziile autorilor citați mai sus. Pe planurile rusești întocmite în anii 1769 și 1790 (v. fig. 5) în jurul mănăstirii Galata e loc gol, semn că palatele domnești erau concentrate în incinta lăcașului de cult. În schimb, pe planul rusesc din 1806, la vest de mănăstire este redat un complex de clădiri sub numele de „casa principelui Ipsilanti”³⁰. Aceeași situație e întâlnită și pe planul trasat de Giuseppe von Bayardi în 1819 (fig. 6). La vest de ctitoria lui Petru Șchiopul e schițat un palat de formă dreptunghiulară, cu o mare curte interioară. La nord de această construcție, pe un povârniș lin este înfățișată o grădină cu alei orientate spre vale și în mijlocul căreia pare a fi o fântână. Redarea grafică se potrivește cu descrierea lui Manolachi Drăghici: „sub curtea lui Ipsilanti, acolo unde coborau drumurile în grădină, se află renumitul izvor al Galatei cu apa cea mai ușoară și limpede din Iași. Acolo își petrecea Ipsilanti vara, precum și mai toți boierii din oraș, fiind acest obicei al plimbărilor până în anul 1806, după venirea din nou a rușilor”³¹. Amenajările lui Ipsilanti au fost remarcate și

revoluției de la 1848, și a fost făcută cu cheltuiala Ruxandei, sora domnului Mihail Sturza.” (C. Cihodaru, Gh. Platon (coord.), *op. cit.*, p. 327).

²⁶ Pr. I. Cârciuleanu, *op. cit.*, p. 62.

²⁷ V. Erhan, *op. cit.*, p. 57. Pentru neajunsurile acestei lucrări vezi recenzia lui Sorin Ifțimi, în volumul Sorin Ifțimi, *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene*, Iași, 2008, p. 291-298.

²⁸ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 447.

²⁹ Gh. Iacob (coord.), *Iași – memoria unei capitale*, Iași, 2008, p. 39.

³⁰ N. Barbu, Al. Ungureanu, *op. cit.*, p. 146.

³¹ Manolachi Drăghici, *op. cit.*

de călătorii străini. Vince Batthyany admira pe la anul 1801, splendida priveliște asupra Iașilor de la chioșcul lui Ipsilanti³². Johann Daniel Ferdinand Neigebaur nota că „boierii țin în curțile lor o căruță cu doi boi și un servitor, angajat special pentru ale aduce apă de la izvoarele de la Galata”³³.

Palatul lui Ipsilanti nu a avut o existență prea îndelungată, momentul sfârșitului său fiind învăluit în ceață. Manolachi Drăghici relatează că a luat foc în anul 1814³⁴, dar călătorul străin Gustav Adolf Ramsay nota în 1829, că „lângă oraș se află splendidul palat al principelui Ipsilanti, ars de turci în 1822. Din zidurile care au rămas, se poate constata cât de mare și de frumos a fost”³⁵.

Palatul a rămas în ruină până în 1847 când Ruxandra sora lui Mihail Sturdza l-a refăcut într-un șir de case mici, dar frumoase și de bun gust. În această nouă construcție a trăit Ruxandra ultima parte a vieții³⁶.

După dispariția domniței Ruxandra reședința a fost cumpărată, în anul 1853, de domnul Alexandru Grigorie Ghica de la Petrache Mavrogheni. Din actul de embatic din 5 iulie 1861 se arată că „au fost cumpărate casele răposatei vornicese Ruxandra Mavrogheni aflate în apropierea Mănăstirii Galata, închinată Sfântului Mormânt, de la vornicul Petru Mavrogheni, fiul răposatei”³⁷. Petrache Mavrogheni era fiul lui Petrache Mavrogheni, nepotul de frate al fostului domn Nicolae Mavrogheni și al Ruxandrei fiica lui Grigoraș Sturdza și sora domnului Mihail Sturdza³⁸. Prin urmare Petrache Mavrogheni era moștenitorul domniței Ruxandra din cronica lui Manolachi Drăghici, care a ridicat casele de la Galata, pe locul palatului mistuit de flăcări a lui Constantin Ipsilanti.

După cumpărare, casele domniței Ruxandra au fost transformate, prin hrisovul din 26 iulie 1855, într-un „ospiciu pentru bătrâni săraci și

³² *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I, vol. coord. de Paul Cernovodeanu și colab., București, 2004, p. 107.

³³ *Ibidem*, vol. IV, vol. coord. de Paul Cernovodeanu și Daniela Bușă, București, 2007, p. 270.

³⁴ Manolachi Drăghici, *op. cit.*

³⁵ *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. II, vol. coord. de Paul Cernovodeanu și Daniela Bușă, București, 2005, p. 389.

³⁶ Manolachi Drăghici, *op. cit.*

³⁷ Paul Pruteanu, *Contribuție la istoricul spitalelor din Moldova*, București, 1957, p. 276.

³⁸ Stelian Neagoe, *Oameni politici români*, București, 2007, p. 453-455.

infirmi pentru a stârpi necuviința cerșetorilor de prin ulițe” administrat de Casa Spitalelor Sf. Spiridon. Casele nu erau chiar potrivite cu noua întrebuințare, de aceea domnul Grigore Alexandru Ghica a poruncit arhitectului Kugler să întocmească un plan pentru un „ospiciu îndemânatic și chibzuit, în potrivire cu regulile ospitalicești”. Clădirile, proiectate după indicațiile și povătuirile protomedicului țării, urmau să se construiască treptat în funcție de mijloacele materiale³⁹.

Pe planul moșiei Galata întocmit în jurul anului 1880 se poate vedea la vest de mănăstire un grup de patru case, așezate în careu, desemnate a fi ospiciu (fig. 7).

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea în grădina ospiciului de la Galata mai puteau fi zărite ruine recunoscute ca fiind de la vechiul palat ridicat de Constantin Ipsilanti⁴⁰.

La începutul secolului al XX-lea ospiciul a fost renovat și extins, lucrările derulându-se între 15 iulie 1912 și 13 noiembrie 1913⁴¹.

Casele păărăginate ale domniței Ruxandra, ce stau pe fundațiile palatului lui Ipsilanti, încă mai pot fi văzute și în zilele noastre la circa 300 m vest de mănăstirea Galata, aici avându-și sediul o secție a Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului – Iași (fig. 8). În prezent se fac ample lucrări de consolidare, renovare și extindere a celor cinci clădiri ce alcătuiesc complexul. Corpul de clădire de pe latura de vest a fost consolidat și mansardat și așteaptă să fie dat în funcțiune. Clădirea de pe latura de sud este în plin proces de reabilitare, iar cea de pe latura de est urmează să intre în lucru.

Din păcate, datorită absenței ansamblului de clădiri din *Lista monumentelor istorice 2004* din județul Iași, lucrările de reamenajare nu sunt dublate de asistență arheologică, fapt ce ne privează de obținerea unor informații deosebit de importante pentru stabilirea evoluției complexelor din jurul mănăstirii Galata.

³⁹ Gh. Băileanu, V. Râșcanu, Gh. Gh. Năstase, St. Bârsan, *Istoricul spitalului orășenesc clinic de adulți din Iași*, vol. I, București, p. 364-366 și 477-484.

⁴⁰ C. Chirița, *Dicționar geografic al județului Iași*, București, 1888, p. 102.

⁴¹ Gh. Băileanu, *Așezămintele Sfântul Spiridon de la strădania primilor ctitori la înfăptuirile de azi*, Iași, 1937, p. 65.

Abstract

THE PALACES OF GALATA - IAȘI IN THE 19th CENTURY

About the palaces built on Galata hill in Iași, writs mainly refer to the description of the monastery dedicated to “The Ascension”, founded by Petru Șchiopul (Peter the Lamé) around 1582. According to historians, between 1582 and 1847, princely residences were built inside the monastery yard by rulers such as Petru Șchiopul, Grigore Ghica, Constantin Ipsilanti and Ruxandra, Mihail Sturdza’s sister.

Nevertheless, as shown on the plans of the city of Iasi dated to the end of the 18th century and the beginning of the 19th, one can notice that the palace built by Constantin Ipsilanti in 1799 is located west of the Galata monastery.

According to chronicler Manolache Drăghici, this palace burnt down in 1814 and was rebuilt in 1847 by Princess Ruxandra, Mihail Sturdza’s sister. Following the princess’ death, the palace was sold by her son, Petrache Mavrogheni, to Prince Grigore Alexandru Ghica.

During Grigore Alexandru Ghica’s reign, in 1855, the palace was transformed into a shelter for the poor, the disabled and the old. Nowadays, Princess Ruxandra’s residences, built on the foundations of Constantin Ipsilanti’s palace, house an orphanage for children with special needs.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

Fig. 1. Vedere panoramică asupra dealurilor Galata și Cetățuia dinspre Palatul Culturii : 1. Mănăstirea Galata; 2. Marele drum al Țarigradului (actuala Șosea Nicolina); 3. Șesul Nicolinei pe care a fost amenajat C.U.G.; 4. Mănăstirea Cetățuia; 5. Mănăstirea Frumoasă; 6. Zona Podul Roș; 7. Biserica Sf. Constantin și Elena.

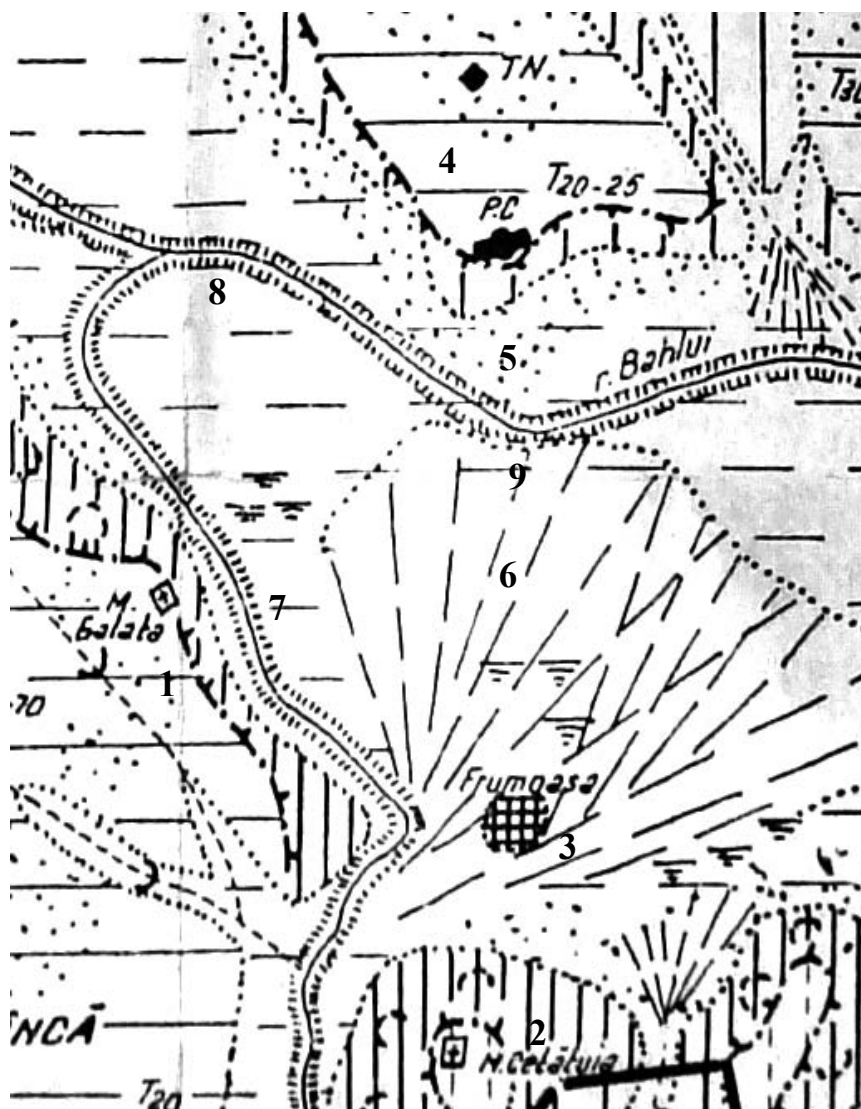

Fig. 2. Detaliu din harta Geomorfologică a orașului Iași : 1. Dealul Galata; 2. Dealul Cetățuia; 3. Grădiștea de la Frumoasa; 4. Terasa inferioară a Bahluiului pe care a apărut și evoluat orașul medieval Iași; 5. Glacisurile coluviale de la baza terasei inferioare; 6. Conul de dejecție al Nicolinei; 7. Pârâul Nicolina; 8. Valea și șesul Bahluiului; 9. Vadul de la Podul Roș. Prelucrare după N. Barbu, Al. Ungureanu, *Geografia municipiului Iași*, Iași, 1987, *Harta Geomorfologică*..

Fig. 3. Fotografii aeriene ale mănăstirii Galata realizate în perioada interbelică. În jurul mănăstirii se observă linii ce pot fi atribuite vechilor șanțuri de apărare amenajate aici. Fotografii prelucrate după originaluri păstrate la SJAN Iași, fond Stampe și Fotografii, d. 5722 (sus) și B.C.U. Iași, Fond N. A. Bogdan, X-12 (jos).

Fig. 4. Planul unei proprietăți de pe dealul Galata realizat în anul 1871. În mijlocul parcelei, notat cu litera “e”, este marcat “sanzu veci” și “capu sanzului”. Prelucrare după SJAN Iași, Fond Planuri și Hărți, d. 540.

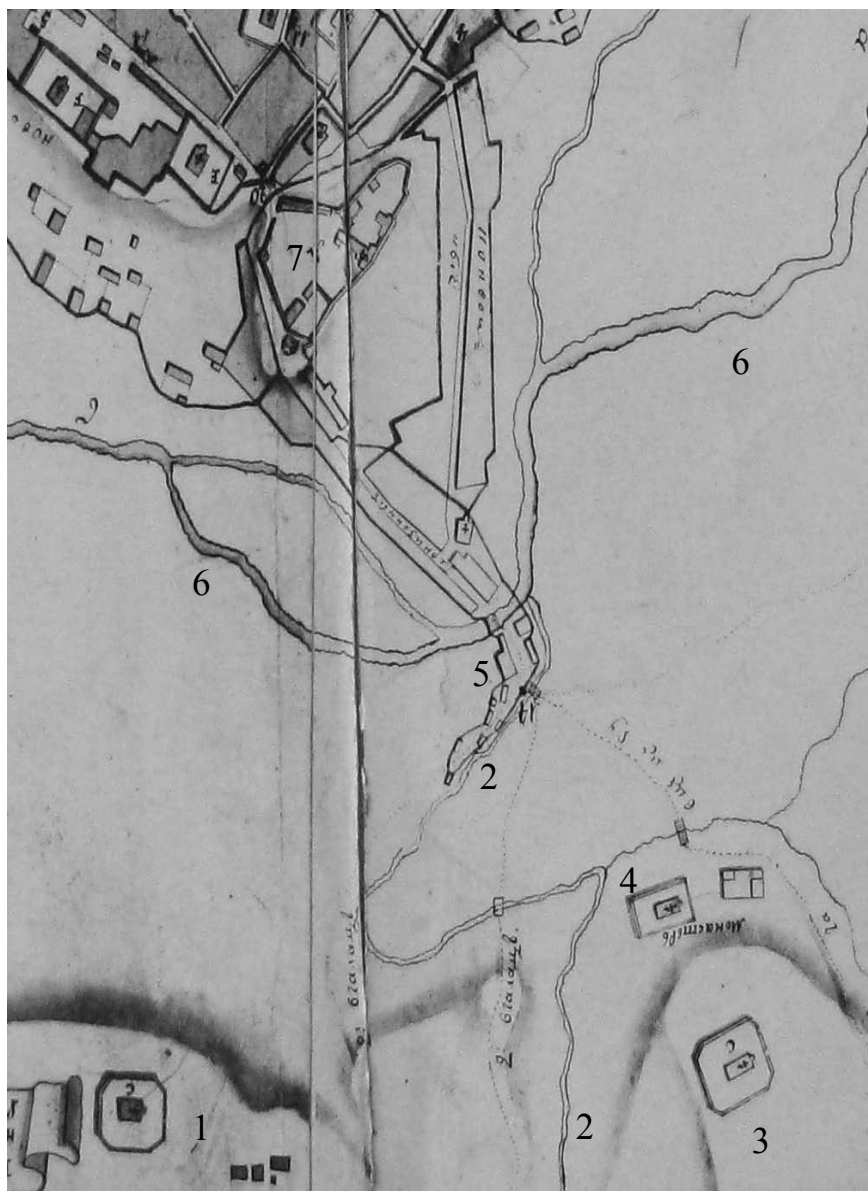

Fig. 5. Detaliu din planul orașului Iași realizat în 1769 : 1. Mănăstirea Galata; 2. Prâul Nicolina ce se varsă în Bahlui în zona Podul Roș; 3. Mănăstirea Cetățuia; 4. Mănăstirea Frumoasa; 5. Zona Podul Roș; 6. Râul Bahlui; 7. Curtea Domnească.

Prelucrare după SJAN Iași, Fond Planuri și Hărți, d. 1131.

Fig. 6. Fragment din planul orașului Iași realizat de Giuseppe von Bayardi în 1819: 1. Mănăstirea Galata; 2. Palatul lui Constantin Ipsilanti cu grădina amenajată pe latura de nord; 3. Prâul Nicolina cu vechiul său curs spre Podul Roș; 4. Mănăstirea Cetățuia; 5. Mănăstirea Frumoasa; 6. Zona Podul Roș; 7. Vechiul curs al Bahluiului; 8. Curtea Domnească. Prelucrare după SJAN Iași, Fond Planuri și Hărți, d. 447.

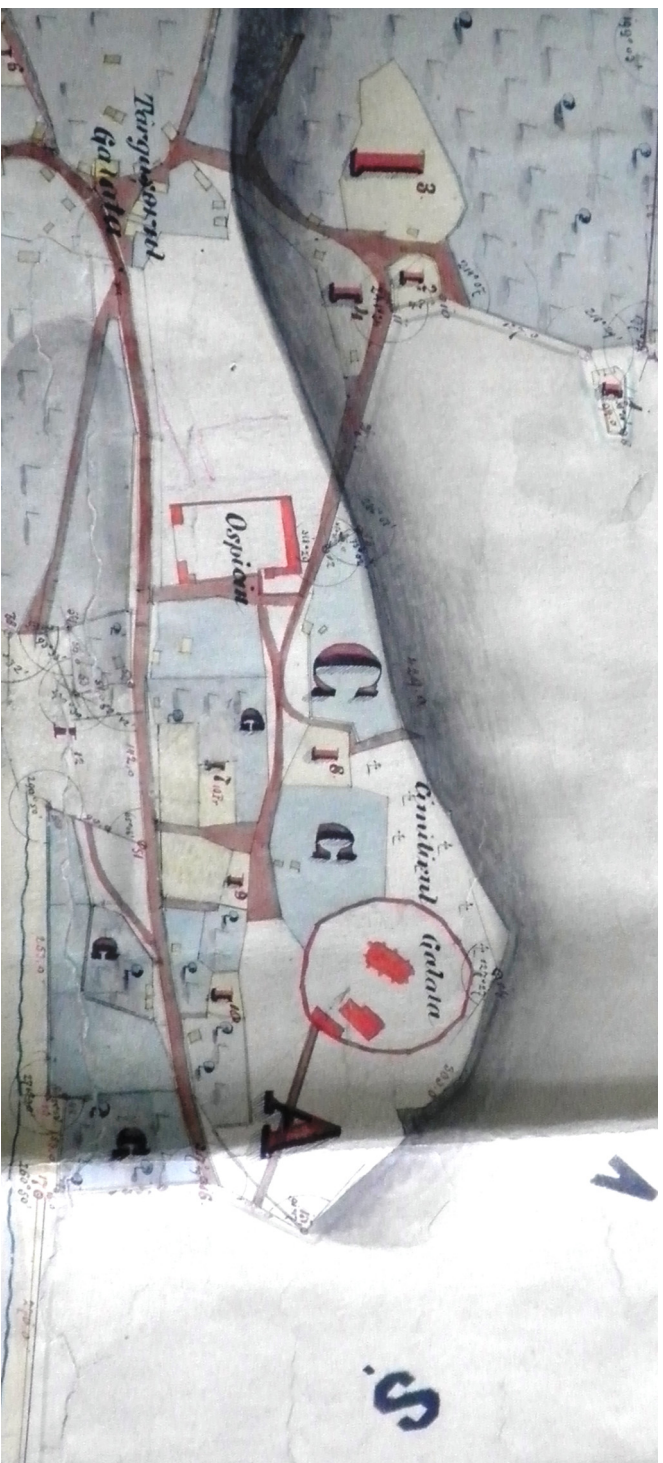

Fig. 7. Detaliu din Planul moșiei Galata realizat în anul 1880: 1. Mănăstirea Galata; 2. Ospiciul amenajat în casele domniței Ruxandra; 3. Târgușorul Galata; 4. Șoseaua Iași-Voinești-Roman. Prelucrare după S.JAN Iași, Fond Planuri și Hărți, d. 471.

Fig. 8. Imagine din satelit asupra dealului Galata. La vest de măăstirea Galata este str. Aziului cu casele amenajate de domnia Ruxandra peste fundațiile palatului lui Constantin Ipsilanti (www.googlemap.com).